

Karolina Tybuchowska – Hartlińska

Demokracja bezpośrednia na poziomie lokalnym: Czy obywatele chcą partycypacji?

Preferencje Polityczne : postawy, identyfikacje, zachowania 8, 117-126

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Karolina Tybuchowska – Hartlińska
(Uniwersytet Warmińsko – Mazurski, Polska)

DEMOKRACJA BEZPOŚREDNIA NA POZIOMIE LOKALNYM: CZY OBYWATELE CHCĄ PARTYCYPACJI?

Abstract:

Contemporary theory of democracy places great emphasis on direct forms of citizens' participation in political life. Direct democracy is the core of the functioning of democratic systems. It is a general rule in making decisions, even those controversial or connected to public affairs, taking place in the common vote. What kinds of institutions of direct democracy are practiced, it mainly depends on historical, cultural and economical conditions.

The aim of the research is an attempt to specify the level of support for citizens' participation in new forms of direct democracy such as participatory budgets, as well as the purpose of the research is the diagnosis for citizens' abilities to participate in the possible institutions of direct democracy that function in the local government.

To summarize conducted research, it can be concluded that citizens declare their support for the possibility of co-deciding on municipality budgets and possibility of strengthening their participation through the available institutions of direct democracy in local governments, such as the referendum or locals' consults. This support is generally independent from sympathizing with the different political parties or ideological viewpoints.

Key words:

participation, local government, direct democracy, participatory budget

Wprowadzenie

Współczesna teoria demokracji duży nacisk kładzie na bezpośrednie formy uczestnictwa obywateli w sprawowaniu życia politycznego. To, jakie instytucje demokracji bezpośredniej są praktykowane zależy w głównej mierze od uwarunkowań historycznych, kulturowych i ekonomicznych. Do najbardziej

popularnych form partycypacji obywateli zaliczamy referendum. Jest ono najbardziej powszechną formą uczestnictwa zarówno na szczeblu ogólnopolskim jak i lokalnym (regionalnym).

Demokracja bezpośrednia stanowi sedno funkcjonowania systemów demokratycznych. Jest to generalna zasada podejmowania wszelkich decyzji, nawet tych kontrowersyjnych, dotyczących spraw publicznych, odbywających się w głosowaniu powszechnym. Efektywne wykorzystanie instytucji demokracji bezpośredniej w dzisiejszej rzeczywistości możliwe jest tylko w przypadku ograniczonych terytorialnie społeczności – dlatego też tak wiele z nich zyskuje zastosowanie na gruncie samorządu lokalnego [Konopelko 2011: 87]. Takie uczestnictwo stanowi istotę mikrodemokracji i jest rozumiane jako umyślne i świadome zaangażowanie obywateli poza procesami wyborczymi, generującymi decyzje polityczne [Sartori 1998: 148]

„Celem partycypacji obywatelskiej jest stworzenie efektywnego systemu zaspokajania potrzeb społeczeństwa, a także uzyskanie społecznej akceptacji dla działań organów władzy publicznej i zaufania obywateli jako warunków skuteczności ich działania” [Kijowski 2010: 9]. Argumentami przemawiającymi za szerokim wykonywaniem narzędzi partycypacji obywatelskiej jest przede wszystkim możliwość zapoznania obywateli z problemami danej społeczności, a tym samym znalezienia możliwych sposobów ich rozwiązania [Kijowski 2010: 11].

Funkcjonowanie współczesnych państw demokratycznych w głównej mierze odbywa się na podstawie partycypacji obywateli w podejmowaniu decyzji dotyczących ich samych, jako generalna zasada społeczeństwa obywatelskiego [Słobodzian 2011]. Przez demokrację bezpośrednią rozumiane są te działania, które odnoszą się do powołania władzy lub stanowią rozstrzygnięcie konkretnego problemu decyzyjnego [Słobodzian 2011]. Prawo jakie posiadają członkowie wspólnoty samorządowej to aktywny udział w życiu publicznym. Rozwój samorządności umożliwia społecznościom lokalnym udział w sprawowaniu władzy. Władza ta ma nie tylko zaspokajać aktualne potrzeby mieszkańców, ale także wspierać rozwój gospodarczy, cywilizacyjny i kulturowy. Wynika więc z tego, że społeczności lokalne powinny rządzić się, w szeroko pojmowany samodzielny sposób. Stopień ten jednak muszą wypracować sami, czyli nauczyć się korzystać z lokalnej demokracji i lokalnych instytucji [Pokładecki 2004: 126 - 135]. Prawidłowe funkcjonowanie i podejmowanie efektywnych działań partycypacyjnych wśród mieszkańców polega przede wszystkim na informowaniu, konsultowaniu i współdecydowaniu.

Jednymi z podstawowych form demokracji bezpośredniej stosowanych w samorządzie terytorialnym, unormowanych prawnie, są referenda i konsultacje mieszkańców. Znaczącą rolę w budowaniu społeczeństwa

partycypacyjnego w przestrzeni lokalnej odgrywają zebrania mieszkańców, a w szczególności zebrania wiejskie [Tybuchowska-Hartlińska 2012: 217]. Innymi wymienianymi instytucjami demokracji bezpośredniej są: inicjatywa ludowa, zgromadzenie ludowe, weto ludowe oraz odwołanie (recall). Należy podkreślić, iż coraz więcej popularności zdobywają nowe formy uczestnictwa obywateli takie jak: konsultatywna¹, budżet partycypacyjny (obywatelski)², partycypacja deliberatywna³. Niektórzy badacze do form uczestnictwa pozapolitycznego (nie związanego z wyborami) w mikro skali zaliczają przynależność do lokalnych struktur partii politycznych, stowarzyszeń i kół.

Obecnie zauważa się zwiększenie zainteresowania jedną z nieskodyfikowanych w prawie polskim – form udziału obywateli jaką jest – budżet obywatelski (partycypacyjny). W związku z brakiem unormowań prawnych – czyli oddzielnych zapisów w ustawie o samorządzie gminnym – budżety te tworzone są na podstawie art. 5a ust. 2⁴. Aby w danej gminie powstał budżet obywatelski rada

¹ Jest to proces podejmowania decyzji oparty na mediacji. Celem konsultatywny jest osiągnięcie wspólnego stanowiska, akceptowalnego dla wszystkich ze stron, wypracowanego na podstawie konsensusu. Proces ten wspierany jest przez bezstronnego, profesjonalnego Konsultatora – który bierze udział w spotkaniach jako moderator, pozwalając aby proces uzgodnień przebiegał odpowiedni sposób, nie ingeruje on jednak w merytoryczność podejmowanych ustaleń.

² Po raz pierwszy wprowadzony w 1989 roku (pierwszy rok funkcjonowania to 1990) w Brazylii w mieście Porto Alegre. Naczelną zasadą tej formy uczestnictwa jest udział mieszkańców w tworzeniu budżetu miasta, który dokonuje się poprzez zebranie sąsiedzkie i tematyczne. Udział w zgromadzeniu mogli brać wszyscy mieszkańcy, którzy ukończyli szesnaście lat. Mieli oni również prawo zgłaszania pomysłów i głosowania. Podczas zebrań dokonywali wyboru swoich przedstawicieli do Rady Budżetu Partycypacyjnego (dwóch radnych i dwóch zastępców) na okres jednego roku z możliwością jednej reelekcji. Zebrania odbywały się w ramach dychotomicznego podziału na: zebrania dzielnicowe (16 dzielnic) oraz zebrania tematyczne (sprawy przekraczające granice jednej dzielnicy). Zebrania tematyczne zogniskowane zostały wokół: transportu i ruchu miejskiego, kultury, rozwoju ekonomicznego i podatków, edukacji, sportu i wypoczynku, zdrowia i pomocy społecznej oraz planowania, rozwoju miasta, przestrzeni publicznej i ochrony środowiska. Uczestnicy zgromadzeń dokonują również wyboru delegatów, którzy tworzą Fora Delegatów (dzielnicowych i tematycznych). Główna ich rola polega na mobilizowaniu mieszkańców do udziału w kolejnych zebraniach oraz funkcje konsultacyjną – kadencja delegata również trwa rok [Górski: 2007].

³ Jedną z nowych form udziału obywateli w życiu publicznym polegającą na zachęcaniu obywateli (przez instytucje publiczne) do zapoznawania się, dyskusowania, a na etapie końcowym, po namyśle (deliberacji), wyrażenia swojej preferencji w konkretnej sprawie [Juchacz:2006; Długosz, Wygnański:2005; Bachmann:2004]. Wachlarz spraw, które mogą zostać rozwiązane w ten sposób jest bardzo szeroki. Należy do niego między innymi: ustalanie wysokości podatków lokalnych, gwarancje dostępności opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym, budowa obiektów usługowych, umiejscowienie wysypisk śmieci, projekty energetyczne, przebieg budowy dróg [Markowski:2008].

⁴ Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013, poz. 594).

gminy powinna podjąć uchwałę, na podstawie której przeprowadzone zostaną konsultacje z mieszkańcami. Pomimo braku zapisów ustawowych coraz więcej miast w Polsce wprowadza współdecydowanie obywateli w wydatkach lokalnych⁵. Należy jednak zwrócić uwagę, iż aby takie budżety przynosiły więcej korzyści niż strat, muszą odznaczać się pewnymi cechami: budżet powinien być inicjatywą cykliczną, a nie tylko jednostkowym wydarzeniem, decyzje, które są podejmowane przez mieszkańców powinny być wiążące, zasady na jakich będzie funkcjonował budżet muszą zostać ustalone wraz z mieszkańcami, a nie tylko przez władze gminy oraz mieszkańcy gminy powinni mieć możliwość uczestniczenia w każdym etapie wykonywania budżetu, również monitorowanie i nadzorowanie realizowanych zadań [Sawicki 2013].

Stosując bezpośrednio formy uczestnictwa, a przede wszystkim wykorzystując nowe ich formy, obywatele mają możliwość nie tylko oceny urzędujących władz, ale również realny wpływ na funkcjonowanie swojej wspólnoty. Gdzie zatem należy upatrywać szans na zwiększenie obywateli na szczeblu samorządowym? Głównym zadaniem jest stworzenie takich mechanizmów, które pozwalają na współdziałanie ze sobą demokratycznie powołanych władz i organizacji społecznych oraz obywateli. Daje to możliwość wypracowania zaufania do władz publicznych, które tym samym pokazują, iż potrzeby i dobro mieszkańców wspólnoty samorządowej są im bliskie. Wzmacniają wówczas rozwój demokracji lokalnej i regionalnej. Sposobów zwiększenia udziału obywateli w życiu publicznym wspólnoty lokalnej należy upatrywać przede wszystkim w nieskrępowanym dostępie do informacji publicznej, wprowadzenie elektronicznych konsultacji społecznych dotyczących działań instytucji samorządowych lub oceny funkcjonowania urzędu i urzędników. Jak również wykorzystania w szerszej skali mechanizmów demokracji bezpośredniej – konsultacji, referendum – w przypadku najbardziej kontrowersyjnych działań podejmowanych przez organy samorządowe [Grosse:2008].

Problematyka podjętych badań

Celem prezentowanych badań jest próba wyjaśnienia poziomu uczestnictwa obywateli w nowych formach demokracji bezpośredniej takich jak budżet obywatelski, jak również diagnoza chęci uczestnictwa przez obywateli w możliwych instytucjach demokracji bezpośredniej funkcjonujących w samorządzie terytorialnym.

⁵ Na koniec 2013 roku budżety partycypacyjne wprowadzono w ponad 70-u miastach, min. Białystok, Olsztyn, Kraśnik, Łódź, Warszawa, Płock, Sopot, Rybnik, Gdańsk, Poznań, Tarnów, Wrocław, Elbląg.

Przyczyniło się to do sformułowania poniższych pytań badawczych:

- czy mieszkańcy powinni mieć możliwość samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących swojej miejscowości (np. poprzez referendum, konsultacje społeczne)?
- czy mieszkańcy powinni mieć możliwość samodzielnego podejmowania decyzji o wydatkach w swojej miejscowości poprzez budżet partycypacyjny/obywatelski?
- czy mieszkańcy powinni mieć możliwość samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących swojej miejscowości (np. poprzez referendum, konsultacje społeczne)? - w odniesieniu do poglądów ideologicznych
- czy mieszkańcy powinni mieć możliwość samodzielnego podejmowania decyzji o wydatkach w swojej miejscowości poprzez budżet partycypacyjny/obywatelski? – w odniesieniu do poglądów ideologicznych.

Weryfikacja hipotezy

Tabela 1. *Mieszkańcy powinni mieć możliwość współdecydowania o wydatkach z budżetu gminy w swojej miejscowości - rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do wyborów do sejmiku, gdyby odbywały się w najbliższą niedzielę.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Platforma Obywatelska	ilość	73	75	20	8	4	180
	procent	40,6	41,7	11,1	4,4	2,2	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	29	22	8	2	0	61
	procent	47,5	36,1	13,1	3,3	0,0	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	79	92	26	11	2	210
	procent	37,6	43,8	12,4	5,2	1,0	100,0
Twój Ruch	ilość	25	19	9	3	1	57
	procent	43,9	33,3	15,8	5,3	1,8	100,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej	ilość	45	30	9	5	1	90
	procent	50,0	33,3	10,0	5,6	1,1	100,0
Inne	ilość	65	60	13	6	5	149
	procent	43,6	40,3	8,7	4,0	3,4	100,0
Nie głosował(a) bym	ilość	111	132	36	9	4	292
	procent	38,0	45,2	12,3	3,1	1,4	100,0

Deklaracje respondentów dotyczące możliwości współdecydowania o wydatkach z budżetu gminy w miejscowości zamieszkiwania wskazują, że postulat ten znajduje poparcie większości obywateli. Zdecydowanie popierają taką sugestią osoby, które zagłosowałyby na SLD (50%) oraz PSL (47%). Najmniejsza liczba wskazań na odpowiedź brzmiącą zdecydowanie tak była wśród wyborców PiS (37,6%). Widać więc tutaj znaczną rozbieżność pomiędzy poszczególnymi grupami elektoratów, które stanowczo deklarują akceptację dla tego rozwiązania. Można je uszeregować w następujący sposób: SLD, PSL, TR, PO, PiS.

Mniejsze różnice ujawniają się, gdy weźmiemy pod uwagę sumę odpowiedzi zdecydowanie lub raczej popierających wolę o wspólnym ustalaniu wydatków. Największy odsetek osób znajdziemy ponownie wśród wyborców PSL (83,6%) i SLD (83,3%). Najniższy wskaźnik w tym aspekcie wyrazili zwolennicy TR (77,2%). Generalnie więc poparcie dla sugestii zawartej w pytaniu badawczym ukazuje następującą kolejność: PSL, SLD, PO, PiS, TR.

Co interesujące, wyborcy innych ugrupowań, niż te główne znajdujące się w parlamencie, sytuują się w środku stawki, jeżeli chodzi o zdecydowaną identyfikację z takim rozwiązaniem (43,6%). Natomiast przy ogólnym poparciu takiego przedsięwzięcia, lokuje ich to na pierwszym miejscu (83,9). Z kolei uwzględniając osoby, które nie głosowałyby w wyborach, to niewiele z nich popiera zdecydowanie taką inicjatywę (38%), choć uwzględniając również odpowiedzi na raczej tak, to suma ukazuje sprzyjanie takiej formie demokracji bezpośredniej (83,2%).

Tabela 2. *Mieszkańcy powinni mieć częściej możliwość samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących swojej miejscowości (np. poprzez referendum czy konsultacje społeczne) - rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do poglądów ideologicznych.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Lewica	ilość	105	74	22	12	6	219
	procent	47,9	33,8	10,0	5,5	2,7	100,0
Centrum	ilość	72	71	17	9	0	169
	procent	42,6	42,0	10,1	5,3	0,0	100,0
Prawica	ilość	141	161	45	15	1	363
	procent	38,8	44,4	12,4	4,1	0,3	100,0
Nie wiem/nie potrafię określić	ilość	127	113	31	11	6	288
	procent	44,1	39,2	10,8	3,8	2,1	100,0

Zdecydowane poparcie dla idei współdecydowania o budżecie mieszkańców i władz gminy, przy uwzględnieniu deklaracji ideowych, kształtuje wokół niewielkich różnic. Najbardziej dotyczy to osób określających swoje poglądy jako lewicowe (42,9%), następnie prawicowe (40,5%) oraz centrowe (37,3%). Wśród obywateli nie identyfikujących się z żadną z tych kategorii, a jednoznacznie zgadzających się z potrzebą wprowadzenia takich rozwiązań odsetek ten (42,7%) jest blisko najwyższych wskazań.

Sumując odpowiedzi za takim rozwiązaniem, to zarówno osoby o przekonaniach prawicowych (83,5%), centrowych (81,7%), lewicowych (81,3%), jak i bez przyporządkowania do jednej z tych grup (82,3%) wyrażają aprobatę dla takiego rozwiązania.

Tabela 3. *Mieszkańcy powinni mieć częściej możliwość samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących swojej miejscowości (np. poprzez referendum czy konsultacje społeczne) - rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do wyborów do sejmiku, gdyby odbywały się w najbliższą niedzielę.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Platforma Obywatelska	ilość	66	80	21	11	2	180
	procent	36,7	44,4	11,7	6,1	1,1	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	25	27	6	2	1	61
	procent	41,0	44,3	9,8	3,3	1,6	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	88	93	21	8	0	210
	procent	41,9	44,3	10,0	3,8	0,0	100,0
Twój Ruch	ilość	31	15	6	3	2	57
	procent	54,4	26,3	10,5	5,3	3,5	100,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej	ilość	42	26	14	6	2	90
	procent	46,7	28,9	15,6	6,7	2,2	100,0
Inne	ilość	67	58	15	7	2	149
	procent	45,0	38,9	10,1	4,7	1,3	100,0
Nie głosował(a) bym	ilość	126	120	32	10	4	292
	procent	43,2	41,1	11,0	3,4	1,4	100,0

Dane zawarte w tabeli 3 sugerują, że grupa obywateli zdecydowanie popierających większą częstotliwość samodzielnego podejmowania decyzji w swojej miejscowości poprzez referenda lub konsultacje nie jest przeważająca. Najczęściej stwierdzenia takie formułują wyborcy TR (54,4%), zaś w mniejszym stopniu wskazują to osoby głosujące na SLD (46,7%). Najrzadziej zaś czynił tak elektorat PO (36,7%). Poparcie takiego sposobu podejmowania

decyzji na poziomie lokalnym pozwala na następujące uszeregowanie obywateli z uwzględnieniem ich wyborczych sympatii: TR, SLD, PiS, PSL, PO. Wyborcy innych ugrupowań (45%) oraz nie głosujący (43,2%), lokują się powyżej średniej w tej grupie.

Klasyfikacja ta zmienia się jednak po uwzględnieniu łącznych odpowiedzi akceptujących zwiększenie partycypacji obywateli na poziomie lokalnym (zdecydowanie tak lub raczej tak). Wówczas największy odsetek respondentów jest wśród zwolenników PiS (86,2%) i PSL (85,6%). W dalszej kolejności można wyróżnić wyborców PO (81,1%), TR (80,7%) oraz SLD (75,6%). Osoby sympatyzujące z innymi ugrupowaniami (83,9%) lub nie wyrażające chęci głosowania (84,3%) można umieścić w środku stawki.

Tabela 4. *Mieszkańcy powinni mieć częściej możliwość samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących swojej miejscowości (np. poprzez referendum czy konsultacje społeczne) - rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do poglądów ideologicznych.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Lewica	ilość	105	74	22	12	6	219
	procent	47,9	33,8	10,0	5,5	2,7	100,0
Centrum	ilość	72	71	17	9	0	169
	procent	42,6	42,0	10,1	5,3	0,0	100,0
Prawica	ilość	141	161	45	15	1	363
	procent	38,8	44,4	12,4	4,1	0,3	100,0
Nie wiem/nie potrafię określić	ilość	127	113	31	11	6	288
	procent	44,1	39,2	10,8	3,8	2,1	100,0

Jednoznaczne poparcie dla referendów i konsultacji społecznych, jako formy decydowania przez obywateli o sytuacji w swojej miejscowości, w największym stopniu wyrażają osoby o poglądach lewicowych (47,9%), następnie centrowych (42,6%) oraz prawicowych (38,8%). Natomiast osoby nie przypisujące siebie do żadnej z tych grup, znacznie przychylają się do tego postulatu (44,1%).

Biorąc pod uwagę deklarowane podziały ideowe, to można wyciągnąć wnioski, że generalne poparcie dla samodzielnego podejmowania decyzji przez obywateli wyrażają osoby o przekonaniach centrowych (84,6%), następnie prawicowych (83,2%) oraz lewicowych (81,7%). Natomiast osoby, które nie określają jednoznacznie swoich zapatrywań ogólnie wyrażają akceptację dla takiego sposobu angażowania mieszkańców w decyzje dotyczące ich miejscowości (83,3%).

Podsumowanie

Uzyskane dane wskazują zatem, że większość obywateli skłania się ku współdecydowaniu o wydatkach w swojej miejscowości. Ogólnie nie ma zasadniczych różnic między wyborcami głównych partii, a innymi grupami respondentów. Choć warto podkreślić, że osoby chcące głosować na inne ugrupowania niż te główne, co prawda nieznacznie, ale w największym stopniu opowiadają się za taką formą aktywności obywatelskiej. W nie mniejszym sposób czynią to osoby, które nie brałyby udziału w wyborach. Niewielka jest grupa osób negujących jednoznacznie lub częściowo takie rozwiązanie wśród wszystkich grup respondentów.

W związku z nieznacznymi różnicami, można wyciągnąć wniosek, że bez względu na poglądy, respondenci popierają możliwość współdecydowania o wydatkach z budżetu gminy. Uwzględniając podziały ideowe wśród obywateli, to jednoznaczne poparcie dla wprowadzenia takiego sposobu podejmowania decyzji odnajdziemy wśród respondentów identyfikujących się jako osoby o poglądach lewicowych (42,9%), bardziej niż prawicowych (40,5%) czy centrowych (37,3%). Jednakże biorąc pod uwagę sumę odpowiedzi akceptujących (zdecydowanie tak lub raczej tak), różnice są niewielkie (81,3%-83,5%).

W przypadku zwiększenia możliwości samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących swojej miejscowości, na przykład poprzez referenda lub konsultacje społeczne, to wyraźnie zdecydowane poparcie wyrażają zwolennicy TR (54,4%). Wyraźnie odstając od wyborców pozostałych ugrupowań. Generalne poparcie dla takich rozwiązań jest jednak wśród elektoratów PiS i PSL, przy najniższym dla SLD.

Odnosząc to samo pytanie do podziałów lewica-prawica, to dowiadujemy się, że najbardziej popierają takie rozwiązanie osoby o poglądach lewicowych (47,9%) niż prawicowych (38,8%). Choć uwzględniając sumę pozytywnych odpowiedzi (zdecydowanie tak lub raczej tak), to różnice te zmniejszają się i szeregują respondentów od centrum (84,6%), poprzez osoby bez wyraźnej identyfikacji ideowej (83,3%) oraz prawicowe (83,2%), do lewicowych (81,7%).

Podsumowując przeprowadzone badania można stwierdzić, że obywatele deklarują poparcie dla możliwości współdecydowania o budżecie gminy oraz wzmocnienia ich partycypacji poprzez dostępne instytucje demokracji bezpośredniej w samorządzie terytorialnym, takie jak referendum lokalne i konsultacje mieszkańców. Poparcie to jest generalnie niezależne od sympatyzowania z poszczególnymi ugrupowaniami politycznymi czy przekonaniami ideologicznymi.

Bibliografia

- Bachmann Klaus, (2004), *Konwent o przyszłości Europy. Demokracja deliberatywna jako metoda legitymizacji władzy w wieloplasczynowym systemie politycznym*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Długosz Dagmir, Wygnański Jan Jakub, (2005), *Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji*, Warszawa: Forum Inicjatyw Pozarządowych.
- Górski Rafał, (2007), *Bez Państwa. Demokracja uczestnicząca w działaniu*, Kraków: Korporacja Ha!art.
- Grosse Tomasz Grzegorz, (2008), *Demokracja na szczeblu lokalnym i regionalnym*, [w:] L. Kolarska-Bobińska (red.), *Co warto, co należy zmienić? Poprawa jakości demokracji w Polsce*, Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Juchacz Piotr W., (2006), *Deliberacja. Demokracja. Partycypacja. Szkice z teorii demokracji ateńskiej i współczesnej*, Poznań: Wydawnictwo naukowe Instytutu Filozofii.
- Kijowski Dariusz, (2010), *Partycypacja obywatelska w samorządowych procesach decyzyjnych – zagadnienia ogólne*, „Samorząd Terytorialny”, nr 1-2.
- Konopelko Agnieszka, (2011), *Demokracja partycypacyjna w samorządzie lokalnym*, „Samorząd Terytorialny”, nr 12.
- Markowski Radosław, (2008), *Innowacje demokratyczne i ich zastosowanie w Polsce*, [w:] L. Kolarska-Bobińska (red.), *Co warto, co należy zmienić? Poprawa jakości demokracji w Polsce*, Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Nownia - Konopka Maria, (2006), *Społeczeństwo informacyjne a teoria demokracji*, [w:] T. Białobłocki et all. (red.), *Społeczeństwo informacyjne. Istota, Rozwój, Wyzwania*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Pokładecki Jacek, (2004), *Partycypacja obywatelska jako czynnik i miernik rozwoju samorządności terytorialnej*, [w:] S. Michałowski, A. Pawłowski (red.), *Samorząd lokalny w Polsce. Społeczno-polityczne aspekty funkcjonowania*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Sartori Giovanni, (1998), *Teoria demokracji*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sawicki Adam, (2013), *Budżety obywatelskie w Polsce – konieczne zmiany*, Biuletyn Kompas: Instytut Spraw Publicznych (<http://www.isp.org.pl/aktualnosci,1,1301.html>).
- Słobodzian Beata, (2011), *Instytucje demokracji bezpośredniej w generowaniu społeczności lokalnej*, [w:] M. Marczevska-Rytko (red.), *Stan i perspektywy demokracji bezpośredniej we współczesnym świecie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Tybuchowska - Hartlińska Karolina, (2012), *Partycypacja obywatelska na poziomie lokalnym*, „Preferencje Polityczne”, nr 3.